

Türkiye’de Yeni Anayasa Arayışlarına İlişkin Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM*

<https://ozgurcedergi.com/>

Nisan 2026 – Sayı 1

Giriş

Türkiye, bitmek tükenmek bilmeyen anayasa arayışlarından birine daha tanıklık ediyor. Yaklaşık yüz elli yıllık anayasalar tarihine göz atıldığında, her yeni anayasa yapımının ardından ya yürürlükteki anayasayı değiştirme ya da yeni bir anayasa yapma arayışına girildiği görülüyor. Osmanlı-Türkiye anayasalar tarihinin son halkasını oluşturan 1982 Anayasası da yürürlüğe girdiği günden itibaren tartışılmaya, eleştirilmeye, değiştirilmeye ve yenilenmeye çalışıldı. Bu süreç içerisinde yürürlüğe girmiş olan on dokuz değişiklik gerçekleştirildi. İki kez de yeni anayasa yapma girişiminde bulunuldu. Bunlardan ilki 2007 yılında, diğeri ise 2011-2013 yılları arasında yaşandı.

2017 tarihli kapsamlı son değişikliği sürecinde revizyonun mimarı olan AK Partili yetkililer bunun bir son olduğunu ve artık Anayasa’da bir değişiklik yapılmayacağını ifade etmelerine karşın yeni anayasa arayışları durmadı. Yaklaşık son iki yıldır mevcut iktidar cephesi eliyle startı verilen “yeni anayasa” talebinin -kamuoyunun ilgisizliğine rağmen- her vesilede dillendirildiği ve tartışılmaya açıldığı biliniyor.

Anayasa mevzusunun neredeyse kesintisiz bir şekilde Türkiye gündeminde yer işgal etmesi, toplum ve siyaset bakımından sağlıklı olmayan bir duruma işaret eder. Yeni anayasanın tekrardan gündemde olduğu bugünlerde, anayasa eksenli yaşanan tartışma ve arayışların daha sağlıklı bir zeminde yürütülebilmesi için öncelikle anayasa kavramına yönelik patolojik bakış açısının değiştirilmesi gerekir.

Bu patolojik yaklaşımı, ilk Osmanlı Anayasasından bugüne kadarki bütün anayasa süreçlerinde görmek mümkündür. Bu süreç içerisinde yürürlüğe giren anayasalardan (1987, 1921, 1924, 1961, 1982 Anayasası) her biri, -toplumun o anki sorunlarını bir çırpıda çözeceği inancıyla- büyük umutlarla yapıлып yürürlüğe girdikten kısa bir süre sonra sorunların çözülmediği görüldüğünde, bu kez sorunların kaynağı olarak görülüp şiddetli eleştirilere, değiştirilmesi ya da yenilenmesi arayışlarına maruz bırakıldı. Bu döngü bugüne kadar kesintisiz bir biçimde devam ede geldi. Anayasaları her derde deva sihirli reçeteler olarak görmek de, onları bütün kötülüklerin müsebbibi olarak değerlendirmek de yanlıştır. Bu iki

---

* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

patolojik yaklaşımdan ilki muhalefet güçlerinin iktidarı ele geçirmede, ikincisi ise iktidardaki güçlerinin kendi sorumluluklarını üzerlerinden atma ve konumlarını koruma amacıyla kullandıkları manipülatif söylemlerdir.

Anayasa kavramına yönelik söz konusu bakış açısı terk edilmeden ve anayasa kavramının, anayasa yapmanın ve anayasacılığın ne anlamlara geldiği ortaya konulmadan yapılacak anayasa tartışma ve arayışları ile bunlara yönelik değerlendirmeler eksik ve yanlış olacaktır. Bu nedenle, çok kısa da olsa bu kavramlara değinmekte yarar vardır.

Anayasa ve Anayasacılık: Teorik ve Normatif Çerçeve

Anayasalar, siyasetin normatif çerçevesini çizen siyasi-hukuki metinlerdir. Devletin temel yapısını ve işleyişini belirleyerek, devlet içindeki iktidar haritasını çizerek ve özgürlükler rejimini düzenleyerek siyasal yaşamın ana kodlarını tayin ederler. Devletin temel siyasi yapısına ve değerlerine ilişkin bu kodlar, aynı zamanda, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın işleyişinin temel referanslarını oluştururlar. Bu özelliği dolayısıyla toplum hayatında büyük önem taşıyan anayasalar, hukuk normları hiyerarşisinin tepesinde yer alırlar ve “temel norm” olarak adlandırılırlar.

Anayasacılık teorisi bakımından anayasalar; devlet iktidarını sınırlayan, onun keyfiliğe kaçmasını engelleyen ve bu amaçla denge ve denetim mekanizmalarına yer veren, özgürlükleri güvence altına alan, toplumun ve onun türevi olan siyasetin çoğulcu yapısını tanıyan hukuki belgelerdir. Özgürlükçü ve çoğulcu niteliğe sahip anayasacılığın bu tanımlayıcı unsurlarının var olduğu ve anayasal pratiğin de buna göre işlediği anayasalar “güvenceli/garantist anayasalar” olarak adlandırılırlar. Anayasacılık açısından değerli olan anayasalar bu tür anayasalardır. Anayasaların değeri bu ölçütler üzerinden değerlendirilir. Söz konusu özellikleri/ölçütleri taşımayan anayasalar ise de facto iktidarlara de jure meşruiyet sağlamak amacıyla yapılan “sözde anayasalar” olarak değerlendirilirler.

Güvenceli anayasalar güçlerini ve itibarlarını yalnızca sınırlı iktidarı, özgürlükleri ve çoğulculuğu kurumsallaştırmış olmasından değil, aynı zamanda geniş tabanlı bir toplumsal rızaya dayalı olmaktan alırlar. Güçlü bir demokratik meşruiyetle taçlandırılmış güvenceli anayasaların yenilenmeleri istenir bir durum değildir. Sebebi ise, bu tür anayasalar tarafından güvence altına alınan temel siyasi değerler ile kurumsal yapının korunma arzusudur. Olağanüstü bir gelişme yaşanmadıkça, özgürlükçü ve çoğulcu niteliğe sahip güvenceli anayasaların uzun yıllara sâri bir biçimde yürürlükte kalması murat edilir.

Anayasa değişikliği konusunda ise güvenceli anayasalar, -benzer kaygılar nedeniyle- nitelikli olmayan çoğunluklarla sık sık ve kolayca değiştirilmelerini engelleyen çeşitli koruyucu hükümler içerirler. Anayasaların değiştirilmelerini güçleştiren bu katılaştırıcı hükümlerle, her

iktidar değişiminde basit çoğunluklarla anayasaların güvenceci yapılarının korunması amaçlanır.

Özgürlükçü ve çoğulcu demokratik toplum değerlerinden uzak olan ve/veya bu değerlere yeterince yer vermeyen anayasalarda da anayasa değişikliklerini zorlaştıran hükümlerin yer aldığı bilinmektedir. Bu tür anayasalarda katılımın yöneldiği hedef statükoyu korumaktır. Toplumsal ve siyasal değişim taleplerini olabildiğince bastırmak ve/veya geciktirmektir.

Anayasayı Yenilemek Ya Da Değiştirmek

Anayasaların içerikleri ve koruduğu değerler ne olursa olsun, değişimin önüne konulan engeller, toplumların devingen ve dinamik yapılarının tetikledikleri değişim talepleri karşısında çok fazla direnemezler. Hiçbir anayasa dipten gelen güçlü değişim iradesinin önünde set oluşturamaz. Zamanı geldiğinde ve zemin oluştuğunda değişim kaçınılmaz olur. Anayasalar, ezeli ve ebedi hakikati dile getiren kutsal metinler değildirler. Her hukuki metin gibi, eksiklikleri ve zaafı olan ölümlü metinlerdir. Nitekim dünya anayasalar tarihi, değişikliğe uğramış ve yenilenmiş sayısız anayasanın varlığına tanıklık etmiştir.

Değişim kısmi değişiklikler şeklinde olabileceği gibi, topyekûn yenilenme doğrultusunda da olabilir. Genel olarak anayasalarda değişiklik yapılması, yürürlükteki anayasanın belirlediği esaslar çerçevesinde (olağan kanunların çıkarılmasından daha güç koşullara bağlanarak) gerçekleşir ve yeni bir anayasa yapılmasına göre çok daha kolaydır. Yeni bir anayasa yapılması ise olağanüstü koşulların ya da gelişmelerin ortaya çıkmasıyla, eskiden kopma ve yeni bir başlangıç yapma ihtiyaç ve iradesinin belirmesiyle gerçekleşir. Dünya anayasalar tarihine bakıldığında genellikle bağımsızlık savaşı, iç savaş, ihtilal ve darbe gibi olağanüstü dönemlerde anayasaların yapıldığı görülür. Bu veri, olağan dönemlerde yeni bir anayasa yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Nadiren de olsa olağan dönemlerle de yeni anayasaların yapıldığı bilinmektedir.

Olağan dönemlerde, yürürlükteki anayasanın, devletin temel organlarının oluşum ve işleyişine ilişkin kurgusuna ve/veya temel siyasi değerlerine ilişkin ciddi rahatsızlıklar ve itirazlar yaşanabilmektedir. Eski anayasal tasarıma yönelik duyulan tepkinin çok güçlü bir toplumsal talebe dönüşmesi, bu talebin dillendirilip tartışılması ve bütün bunların neticesinde yüksek bir mutabakata varılması halinde yeni bir anayasa yapılmasının önünde hiçbir engel yoktur. Pekâlâ olağan yasama meclisleri ihtiyaç ve talep söz konusu olduğunda eskiyi bir tarafa bırakıp yeni bir anayasa yapabilirler.

Olağanüstü hallerin ortaya çıkması dışında yeni bir anayasa yapımında kritik önemi haiz olan husus, “yeni bir başlangıç” yapma irade ve isteğidir. Şayet toplumun genelinde böyle bir irade ve istek yoksa, yürürlükteki anayasada değişiklikler yapılması daha doğru yol olacaktır. Teorik olarak, toplumun birlikte yaşama yönelik politik iradesinin hukuki formülasyonu olan

anayasalar; ortak yaşam arzusunun politik kodlarında köklü bir erozyon yaşanmadıkça ve/veya bu kodlar yetersiz hale gelmedikçe yenilenmezler. Yenilenme, ancak eskiden radikal bir kopuş ve yeniyeye dair yaygın ve güçlü bir istencin varlığı halinde gerçekleşir.

İster anayasa değişikliği, isterse yeni bir anayasa yapma olsun, asıl önemli olan ve üzerinde durulması gereken husus, değişikliklerin ya da yenilenmenin yönünün ne olduğudur; yani, anayasacılığın amaçlarıyla bağdaşır bağdaşmadığıdır. Anayasa değişikliğinin ya da yeni anayasanın hedefi; hukukun üstünlüğüne dayalı, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokratik toplumun ve siyasetin inşası ya da tahkimi istikametinde ise, bu değişim önemli ve değerli olduğu için desteklenmelidir. Ancak anayasacılık bakımından anayasanın içeriğine yönelik pozitif adım gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Yeter koşulu, uygulamanın da değişikliğe uğramış ya da yenilenmiş anayasanın kurgusuna paralel işlemesidir. Aksi takdirde bu tür bir değişim ya da yenilenme, gerçekliği örten ve kamufle eden bir göz boyamadan öteye geçmez. Literatürde bu çeşit anayasalar “kamuflej anayasalar” olarak tanımlanırlar.

Türkiye’de Yeni Bir Anayasa Yapılabilir mi?

İktidara mensup yetkili isimlerin açıklamalarına bakıldığında, yürürlükteki Anayasa’da değişiklik yapılması değil, yeni bir anayasa yapılmasına ilişkin bir iradenin ve çabanın olduğu görülüyor.

Bugünlerde çok düşük düzeyde seyreden anayasa tartışmalarının, önümüzdeki yıl seçim sathı mailine girilmesiyle birlikte şiddetleneyeceğini söylemek mümkündür. Bugünkü koşullar çerçevesinde Türkiye’deki yeni anayasa arayışlarını sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için iki temel soruya cevap aramak gerekir. Bunlardan birincisi, iktidar cenahının yeni anayasa arayışının gerçekten toplumun geniş kesimlerinin güçlü bir talebinin ürünü olup olmadığıdır. İkincisi ise, yeni anayasanın hangi saikle yapılmak istendiği ile yeni bir anayasa için yeni bir başlangıç yapma iradesinin olup olmadığı sorusudur.

Birinci soruya cevap ararken ilk olarak toplumun çeşitli konulara ilişkin nabzını tutan, görüş ve beklentilerini ölçen araştırmalara bakmak yararlı olacaktır. Anket çalışmalarının verileri her zaman için gerçekliği ifade etmede yeterli olmasa da, aşağı-yukarı bir fikir vermesi bakımından önemlidir. Son yıllarda yapılan anket çalışmalarına göz atıldığında, yeni anayasa talebinin toplumun geniş kesimlerinin gündeminde olmadığını görüyoruz. Öyle ki, araştırma verilerinden, iktidarı destekleyen toplumsal kesimlerde dahi ciddi bir ilginin olmadığı anlaşılıyor.

Öte yandan, yeni anayasa talebine yönelik kamuoyunu oluşturacak medyada da genel bir suskunluğun/ilgisizliğin hâkim olduğu görülüyor. Muhalefetin yanında konumlanan medya organları bir tarafa, iktidara muzahir görsel ve yazılı basında dahi yeni anayasa konusuna çok fazla ilgi gösterilmediği gözlemleniyor. Kaldı ki, geniş halk kesimlerinin hayat pahalılığı, işsizlik

ve yoksulluk gibi ekonomik krizin sonuçlarıyla boğuşurken, bu tür yayınlara pek itibar etmeyeceği de açıktır.

Ayrıca, yeni anayasa talebinin taşıyıcısı konumundaki iktidar cenahına bakıldığında; Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, TBMM Başkanı, Adalet Bakanı, sınırlı sayıda AK Parti Genel Başkan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanının açıklamaları dışında çok ciddi bir çabanın sergilenmediği de söylenebilir. Bu tespite cevaben iktidar kanadı, henüz zamanı gelmediği için bir seferberlik içerisine girilmediğini ileri sürülebilir. Anayasa yapım sürecine girildiğinde bu spekülasyonlu değerlendirmelerin doğru olup olmadığı görülecektir.

Buna ilave olarak, yeni anayasa konusu Meclis gündemine geldiğinde ve sahalara inildiğinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve MHP lideri Bahçeli'nin ikna ve motive etme becerileri sayesinde kendi tabanlarını konsolide edebileceklerini not etmek gerekir. Ancak Cumhur İttifakı seçmen kitlesinde oluşturulacak yeni anayasa talebi, geniş tabanlı uzlaşma için yeterli olmayacaktır. Bunun için muhalefetin de sürece katılmaya ikna edilmesi ve onların da desteklerinin alınması gereklidir.

İktidarla DEM Parti arasında Kürt meselesi eksenli gelişen ilişkinin müzakere aşamasında yapılacak pazarlıklar doğrultusunda DEM Parti'nin yeni anayasa yapımına yönelik desteği sağlanabilir. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, başta ana muhalefet partisi CHP olmak üzere belli başlı diğer muhalefet partileri sürece dahil edilmeden -tek başına DEM Parti desteğinin- taze bir başlangıç için yeni bir sözleşme yapmada eksik kalacağı açıktır.

Muhalefet partilerin ikna edilerek yeni anayasa yapım sürecine dahil edilmeleri -en azından şimdilik- pek mümkün görülüyor. Zira, yeni bir toplumsal sözleşme yapmanın iklim koşulları yaratılmadan; yani, toplumsal ve siyasal alandaki kutuplaşma ve gerginlik giderilmeden, güven artırıcı adımlar atılmadan, yol temizliği yapılmadan muhalefet partilerini aynı masa etrafında buluşturmanın çok güç olduğu anlaşılıyor.

Her ne kadar iktidar kanadı sivil ve özgürlükçü bir yeni anayasa taahhüdünü dillendirse de özellikle son on yıldaki icraatları nedeniyle, mevcut iktidarın özgürlükçü ve çoğulcu niteliğe sahip bir anayasa yapacağı konusunda muhalefet ikna olmuş görünmüyor.

Başta ifade ve basın özgürlüğü olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin hırpalandığı, toplumsal ve siyasal muhalefetinin nefes borusunun daraltıldığı, muhalefetinin yargı üzerinden terbiye edilmeye çalışıldığı, yargının –özellikle siyasi davalar bakımından-yürütmenin bir aparatı haline getirildiği, yargı bağımsızlığı ile tarafsızlığı ilkelerinin zedelendiği, AYM ve AİHM kararlarına yargı mercilerince uyulmadığı, belediyelere ve şirketlere kayyumların atıldığı, ana muhalefet partisinin kurumsal yapısının çökertilmeye çabalandığı ve bütün bunların rutinleştirilerek gündelik hayatın bir parçası haline getirildiği bir siyasal atmosferde,

anayasacılığın amaçlarıyla örtüşen bir yeni anayasa yapma çağrısının karşılık bulması pek mümkün görünmüyor.

İkinci soruya cevaben; yeni anayasa arayışının itici sebebi/gerekçesi konusunda iktidar cenahından tatmin edici ve inandırıcı açıklamaların yapılmaması da muhalefetin söz konusu talebe soğuk bakmasında ve toplumda bir heyecan oluşturmamasında etkili olduğu söylenebilir. İktidarın yetkili ağızlarından yapılan açıklamalarda; darbeciler eliyle yapılan anayasa ile yönetilme utancına son vermek, siviller eliyle yapılan bir anayasaya sahip olmak, 1982 Anayasası'nın darbeci ve vesayetçi ruhunu kalıcı bir biçimde ortadan kaldırmak, başörtüsünü anayasal güvenceye kavuşturmak, özgürlükçü ve kuşatıcı bir anayasa yapmak gibi gerekçelerin ileri sürüldüğü görülüyor.

İktidar cephesinin ileri sürdüğü gerekçelerden sonuncusu -bugüne kadar ki icraatları nedeniyle- en iyimser yaklaşımla ihtiyatla karşılanacaktır. 1982 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle, Anayasanın ilk halinde mevcut olan askeri otoritenin ayrıcalıklı anayasal konumu ve sivil otorite üzerindeki vesayeti ortadan kaldırılmış olundu. Başörtüsü konusu ise, çok geniş bir siyasi uzlaşma temelinde uzunca bir süredir sorun olmaktan çıkarılmış bulunuyor. Geriye sadece darbeci askerlerin yaptırdığı Anayasanın hâlâ yürürlükte olma ayıbı kalıyor.

Bu sonuncu gerekçe, tek başına yeni bir anayasa yapmak için yeterli olabilir. Zira, Osmanlı-Türkiye anayasa tarihinde Türkiye toplumunun kendi özgür irade ve inisiyatifiyle kendisine ait bir anayasa yapamamış olma ayıbı ortada duruyor. Bu ayıba bir son verebilmek için de olsa yeni bir anayasa yapmanın doğru olacağı açıktır. Ancak bunun da, her kesimi kapsayan ve kucaklayan bir yaklaşımla ve katılımcı bir yöntemle yapmak gerekir. Bunun için de yeni bir sayfa açmak, çatışmacı, ötekileştirici, kutuplaştırıcı ve baskıcı siyasetin bir tarafa bırakılması, toplumsal ve siyasal gerginliğin giderilmesi, güven verici adımların atılması; kısaca sosyo-politik iklimin geniş uzlaşma temelinde yeni bir anayasa yapımına uygun hale getirilmesi gerekir.

Sonuç Yerine Bir Tespit ve Öneri

Türkiye toplumunun çok uzunca bir süredir bölünmüş ve kutuplaşmış bir toplum yapısına sahip olduğu, yapılan araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçektir. Toplumsal düzeydeki bölünme ve kutuplaşmanın siyasal düzlemde çok daha ağır bir görünüme sahip olduğu da biliniyor. Özellikle son yıllarda mevcut iktidarının kendi tabanını konsolide etme adına kullandığı dil ve izlediği siyasetin bu tabloyu daha da ağırlaştırdığı görülüyor. Böyle bir manzara karşısında geniş tabanlı uzlaşma temelinde yeni bir sözleşme yapabilmek gerçekten çok güçtür.

Güç olan bu işi başarabilmenin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dillendirdiği "kuşatıcı ve özgürlükçü" bir anayasa talebinin hayata geçirebilmesinin ilk gereği, toplumdaki ve siyasetteki gerginliği, kamplaşma ve kutuplaşmayı gidermeye yönelik söylem ve eylem değişikliğine

gitmektir. Bu amaçla, genel olarak muhalefetin, özel olarak ise bugüne kadar yapılan anayasalarda kapsam dışı bırakılan, sözleşmeye dahil edilmeyen toplumsal kesimlerin kaygılarını ve korkularını gidermeye yönelik somut adımlar atılmalıdır. Başta Kürtler ve Aleviler olmak üzere bütün ötekileştirilen grupların talep ve beklentilerine kulak verilmelidir.

Madem ki yeni bir anayasa yapılmak isteniyor, öyleyse bu yeni anayasaya bir hikâye yazmak gerecektir. Ortada olağanüstü bir durum olmadığına göre, yeni anayasa yapmanın tek bir gerekçesi olabilir; o da yeni bir başlangıç yapmaktır. Yeni başlangıç ise; eski ezberleri tekrarlayarak, kadim korkulara ve tabulara sarılarak yapılamaz. Aksi takdirde, oluşturulacak sınırlı ittifaklarla yapılacak bir anayasa yeni olma özelliğini taşımayacağı gibi, böyle bir anayasanın kuşatıcı bir toplum sözleşmesi olduğundan da söz edilemez.